

Yayın Tanıtımı / Review

İsmail E. ERÜNSAL, *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler*, Yayına Hazırlayan Hatice AYNUR, *Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. bs., Timaş Tarih, İstanbul, 2024.*
ISBN: 978-625-6767-05-8, 704 s.

Doç. Dr. Betül SİNAN NİZAM

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: betulnizam@nku.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1754-6443

İsmail E. Erünsal'ın edebiyat tarihi üzerine yazdığı makalelerin güncellenmiş ve genişletilmiş şekillerini bir araya getiren *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler* adlı eserin ikinci baskısı Timaş Tarih (yayına hazırlayan Hatice Aynur) tarafından yayımlandı. 1979-2013 yılları arasında yazılan ve gözden geçirilerek birinci baskıya alınan bu makalelerin bir kez daha revize edilip kaynakçalarının güncellenmesi ve ilk baskıda bulunmayan dört yazının eklenmesi, bu ikinci baskıyı daha önemli hâle getiriyor. Bu şekilde okuyucular Erünsal'ın daha fazla sayıda edebiyat makalesine topluca ve en son hâleriyle ulaşabilme imkânına sahip oluyorlar.

Çok yönlü bir araştırmacı olan Erünsal Hoca sadece edebiyat değil tarih, arşivcilik, kitap ve kütüphanecilik alanlarında yaptığı çalışmaların sonraki baskılarında da revizyon yapmıştır. Bu şekilde her zaman yazılarının son versiyonları ve güncellenmiş literatürle okuyucularının karşısına çıkmıştır. Aslında Osmanlı telif geleneğinde de var olan bu uygulama ile emek, gayret, titizlik, sorgulayıcılık, akademik merak, özgünlük gibi kavramların önemi gözler önüne serilmektedir. Üstelik kendi eksik ve/veya hatasını kabullenip bunları gidermeye çalışmanın, sürekli yeni sorular sormanın, güncel literatürü takip etmenin, aradan geçen zamanda aynı konu üzerine yapılan çalışmalara referans vermenin gerekliliği ve etikliği âdeta yeniden yazılan makaleler vesilesiyle hatırlatılmaktadır. Tüm bunlar okuyucuda da böyle bir ilim

adamının ortaya çıkaracağı/söyleyeceği “yeni” bilgilere dair merak uyandırmaktadır. Bu nedenle “Sunuş” kısmında Hatice Aynur’un da temenni ettiği gibi bu kitap muhakkak yeni çalışmalara katkıda bulunacak ve örnek olacaktır.

Beş bölüm ve yirmi altı makaleden oluşan derleme, temel olarak edebiyat tarihi araştırmalarında kullanılan klasik kaynakların yanı sıra arşiv belgelerinden de yararlanmanın önemine dikkat çekmekte. Bir başka deyişle arşiv belgelerini kullanmanın tarihçilere özgü bir metot olmaması gerektiği, edebiyat araştırmacılarının da bu kayıtları kullanma zorunluluğu Hoca’nın yaptığı çalışmalarla gözler önüne seriliyor. Zira Erünsal çeşitli belgeler yoluyla şairlerin biyografileri, eserleri ve içinde buldukları edebî-kültürel ortam hakkında daha önce söylenenlerden farklı, hatta yanlışları tashih eden bilgiler sunuyor; yeni keşifler yapıyor. Bu bakımdan kitap edebiyat ve kültür araştırmacıları için, ortaya koyduğu yeni bilgilerin yanı sıra metodolojik olarak da önem taşımakta.

Kitapta “Arşiv Kayıtları Işığında Şair Biyografileri” adlı ilk bölümde altı şairin hayatı ve eserleri farklı niteliklerdeki arşiv belgelerinden yararlanılarak açığa çıkarılmıştır. Bu şekilde söz konusu şairlerle ilgili yeni belgeler ortaya konmuş, yaşamlarıyla ilgili literatürde tekrarlanagelen hatalı bilgiler deliller sunularak tashih edilmiştir. Örneğin kaynaklarda hakkında birbirinin tekrarı ve sınırlı bilgi bulunan Abdurrahîm Karahisârî’nin (ö. 888/1483’ten sonra) hayatı vakfiyesinden yararlanılarak detaylandırılmıştır. Yine günümüzde yapılan araştırmalarda Mihrî Hatun’a (ö. 917/1512’den sonra) dair dayanaksız şekilde verilen ölüm tarihi bir in’âmât defterinden yola çıkılarak güncellenmiştir. Araştırmacı Revânî (ö. 930/1523-24) ve Vâlihî (ö. 996/1588) ile ilgili tezkireler ya da biyografik kaynaklarda yer alan farklı nakillerin doğru olanlarını çeşitli arşiv kayıtlarının yardımıyla tespit etmiştir. Bu şekilde edebiyat tarihlerinde “veya” sözcüğü ile belirtilen belirsizlikler ya da çelişkiler aydınlatılmış olmaktadır. Erünsal şairlerin yalnızca hayatlarıyla değil eserleriyle de ilgili yeni keşif ya da tashihler yapmıştır. Buna göre birkaç nüshası günümüze ulaşan ve Şerefü’ddîn Fazlullâh b. Abdullâh Hüseyin Kazvînî’nin (ö. 14. yüzyıl) *el-Mu’cem fi Âsâri Mülûki’l-Acem*’inin tercümesi niteliğindeki eser, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda iddia edilen aksine Sarıca Kemâl’e (ö. 894/1489’dan sonra) değil, Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi’ye (ö. 921/1515) aittir. Sarıca Kemâl’in tezkirelerde *Belâgat-nâme* olarak anılan tercümesi ise şu an için kayıptır. Bu bölümde bulunan ve araştırmacının 1983’te *The Life and Works of Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi, with a Critical Edition of His Dîvân* adıyla yayımlanan doktora tezinin giriş kısmının çevirisi niteliğindeki son yazı da biyografik bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiğine dair önemli ipuçları barındırmasıyla oldukça kıymetlidir.

“Edebiyat Tarihi Kaynağı Olarak Arşiv Kayıtları” adlı ikinci bölümde arşiv belgeleri kullanılarak edebiyat araştırması yapmanın önemi örneklerle ortaya konmuştur. Özellikle bölümün “Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin

Önemi” adlı ilk yazısı vakfiyelerden şer’î sicillere, tereke kayıtlarından in’âmât defterlerine çeşitli belgelerin tanıtılması ve bunların edebiyat tarihi çalışmalarında şairlerin gerçekçi ve insanî portrelerinin çizilmesinde ne şekilde kullanılabileceğinin örneklenmesi bakımından önemlidir. Eserin ilk baskısında yer almayan “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezîd Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri” ve “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kânûnî Sultan Süleymân Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri” başlıklı makalelerde adı geçen padişahların devlet adamları, elçiler, saray mensupları, ulema, meşayih, sanatkâr ve şairlere ihsan ve in’âmlarının listelendiği iki farklı defter tanıtılmaktadır. Bu şekilde söz konusu devirlerin kültür ve edebiyat hayatı hakkında tezkireler gibi klasik kaynaklarda yer almayan detaylarla alakalı ipucu oluşturacak malzeme sunulmuştur. Erünsal ikinci yazıda ilgili defterden yola çıkarak araştırmacıların bazı şairlerle ilgili yaptıkları yorumların sağlamasını yapmış, bazı hatalara işaret etmiştir. Özellikle 16. yüzyıla odaklanan sonraki üç makalede in’âm ve ihsan defterleri, ruûs kayıtları, mevâcib, müşâhere-horân ve rûznâmçe defterleri gibi arşiv belgelerine başvurularak bazı şairlerin hayatları ve sarayla ilişkileri ile ilgili çıkarımlar yapmaya yarayacak bilgiler verilmiştir. Bunlardan “On Altıncı Asrın Kayıp Şâirleri” adlı çalışma ilk kez 2021’de yayımlanmış, dolayısıyla derlemenin birinci baskısında yer almamıştır. Burada in’âmât defterlerinde adı anılan ama Osmanlı tezkirelerinde hakkında bilgi bulunmayan -Erünsal bunu şiirlerini Farsça yazmalarına bağlamaktadır- Mâ’ilî, Azîzî, ‘İyânî, Necâtî-i Acem gibi şairlerin peşine düşülmüştür. Böylece unutulmuş müellifler gün yüzüne çıkarılmış, edebiyat tarihine önemli katkıda bulunulmuştur. Bu üç makale, ilgili yüzyılda şairliğin bir meslek olarak kabul edildiğini ve bazı şairlerin düzenli olarak saraydan maaş aldığını, dolayısıyla saray şairliği sisteminin varlığını ortaya koymasına bakımından da önemlidir.

Aynı bölümdeki 16. yüzyılın başında Osmanlı sarayındaki kitapları listeleyen kataloğu tanıtan ve “908 (1502) Tarihli Saray Kütüphanesi Kataloğu ve Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Önemi” başlıklı makalenin kütüphanecilik ve kitap kültürü çalışmaları açısından öncü nitelikte olduğu özellikle belirtilmelidir. Hemen sonra gelen “On Altıncı Asrın Sonlarında Hazırlanan Bir Defterdeki/Katalogdaki Saray Hazinesinde Bulunan Türkçe Kitaplar” adlı yazı ise ilk defa bu kitapta neşredilmiştir. Burada yine Topkapı Sarayı’nda bulunan bir katalogdan/defterden yola çıkılarak belli bir tarihten sonra muhtemelen İç Hazine’ye gelen kitaplar ele alınmış, defterin kültür ve edebiyat tarihi açısından önemi üstünde durulmuştur. Bölümün son iki yazısı ünlü şairler Lâmi’î Çelebi (ö. 938/1532) ve Nedîm’in (ö. 1143/1730) terekelerinden yola çıkılarak yapılan ufuk açıcı tespitler açısından ilgi çekicidir. Erünsal bu şekilde adı anılan şairlerin hayatları ve eserleriyle ilgili yeni ve orijinal bilgilerle edebiyat tarihine katkı sağlamıştır. Bu makaleler, daha çok ekonomik ve toplumsal konular bakımından

ele alınan terekelerin Osmanlı kültür tarihini ve özellikle de kitap kültürünü aydınlatmada kullanılması açısından da dikkate değerdir.

Üçüncü bölüm “Kayıp Metinlerin Keşfi” adını taşır ve Erünsal’ın ilim âlemine tanıttığı dört eserle ilgili makaleleri içerir. Edebiyat araştırmacıları tarafından hiç tanınmayan ya da kayıp olduğu sanılan bu eserler sırasıyla şöyledir: *Nakkaş Safî Dîvânı*, *Miftâhu’t-Teşbih* (Kalkandelenli Mu’îdî), *Cezerî Kâsım Paşa (Sâfi) Dîvânı* ve *Mecmû’a-i İlâhiyyât* (Mehmed Şükrü Efendi). Bu bölüm eserlerin müellifleri hakkında arşiv belgelerinden yararlanılarak verilen bilgiler bakımından da önemlidir.

“Yazma Eserlerin Tespitine ve Neşrine Dair Problemler” adlı dördüncü bölüm ağırlıklı olarak araştırmacının tenkit yazılarından oluşur. Erünsal’ın ince ve nazik üslubunu yansıtan bu yazılar yine araştırmacıların arşiv belgelerinden yararlanması gerekliliğinin altını çizer. Dolayısıyla edebî bir metni çalışacak genç araştırmacılar bölümde yer alan “Dîvân Neşirlerinde Karşılaşılan Güçlükler: Güvenilir Bir Metin Tesisi”, “Latîfî Tezkiresi: Tenkitli Neşri ve Bu Neşrin Ortaya Koyduğu Bazı Meseleler” ve “Yazma Eserlerin Kataloglanmasında Karşılaşılan Güçlükler: Eser ve Müellif Adının Tespiti” başlıklı üç makaleyi dikkatlice okumalıdır. “Müteferrik” adlı son bölüm ise yazarın klasik Türk edebiyatı alanı dışındaki edebiyat yazılarını içerir. Kitabın bu kısmı Erünsal’ın tekke, halk ve Tanzimat edebiyatlarına olan ilgisinin bir göstergesidir.

Oldukça yoğun bir gayret ve mesai gerektiren bu yazılar/keşifler edebiyat ve kültür tarihine önemli katkılar (zenginleştirme, çeşitlendirme, detaylandırma, güncelleme, tashih etme vb.) sağlamaktadır. Ancak araştırmacıların, bu alanlarda yapacakları yeni çalışmalarda eski bilgileri tekrar edip yanılğıya düşmemeleri ve güncellenmiş bilgilere yer verebilmeleri için bu makalelerden haberdar olmaları gerekmektedir. Bu şekilde hem bu çaba hak ettiği değeri görecek hem de yapılacak çalışmalar yanlış ve eksik bilgiler üzerine inşa edilmeyecektir. Yine örneğin bir şaire ait olmadığı kanıtlanan bir eserin, o şaire aitmiş gibi yayımlanmasının önüne geçilebilecektir. Bu nedenle araştırmacıların, bir konu üzerinde çalışmaya başlamadan önce İsmail E. Erünsal Hoca’nın o konuda herhangi bir keşif ya da tashih yapıp yapmadığını kontrol etmeleri uygun olacaktır.